

XIII. ULUSLARARASI BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI BİLDİRİLERİ KİTABI

VARŞOVA - POLONYA
25-28 EYLÜL 2018

İ.D. Bilkent Üniversitesi

Yunus Emre Enstitüsü

Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı

Polonya Varşova Üniversitesi

XIII. ULUSLARARASI BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI BİLDİRİLERİ KİTABI

25-28 Eylül 2018

Varşova - Polonya

Editörler

Dr. Âbide DOĞAN

Dr. Rasim ÖZYÜREK

Dr. Ayşegül CELEPOĞLU

Dr. Yasemin DİNÇ KURT

Dr. Koray ÜSTÜN

Grafik Tasarım

M.A Mine Nihan DOĞAN

Sayfa Düzeni

M. A Ece Zeynep DOĞANAY

ISBN: 978-605-9788-27-4

Baskı Sayısı: 140

Baskı: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.

Basım Tarihi: Aralık 2018

Yayıncı Sertifika No: 27028

Matbaa Sertifika No: 13563

ONURSAL BAŞKAN

Ali DOĞRAMACI

Bilkent Üniversitesi ve Mütavelli Heyet Başkanı

Şeref ATEŞ

Yunus Emre Enstitüsü Başkanı

Enver HASANOĞLU

Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı Başkanı

KURULTAYI DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Rasim ÖZYÜREK

Bilkent Üniversitesi, ANKARA-TÜRKİYE

Piotr TARACHA

Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Dekanı – POLONYA

Tayfun KALKAN

Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji Birimi Müdür Vekili, ANKARA-TÜRKİYE

Öztürk EMİROĞLU

Varşova Yunus Emre Enstitüsü Müdürü- POLONYA

Agata Bareja STARZYNSKA

Varşova Üniversitesi Türk Araştırmaları ve Orta Asya Böl. Bşk.-POLONYA

BİLİM KURULU

Dr. Âbide DOĞAN

Dr. Hamza ZÜLFİKAR

Dr. Oktay Ahmed AYBERK

Dr. Abdurrahman GÜZEL

Dr. Hatice ŞAHİN

Dr. Osman HORATA

Dr. Agata BAREJA STARZYNSKA

Dr. Henryk JAKNOWSKI

Dr. Ömer ÖZKAN

Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ

Dr. İlhan ERDEM

Dr. Özay KARADAĞ

Dr. Alfiya YUSUPOVA

Dr. İsmet ÇETİN

Dr. Öztürk EMİROĞLU

Dr. Arif AGO

Dr. Jerzy TULISOW

Dr. Paşa YAVUZARSLAN

Dr. Aygöl HACİYEVA

Dr. Kamil VELİYEV

Dr. Ramiz ASKER

Dr. Aysu ATA

Dr. Kerima FİLAN

Dr. Rasim ÖZYÜREK

Dr. Ayşegül CELEPOĞLU

Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

Dr. Roza EYVAZOVA

Dr. Aziz GÖKÇE

Dr. Mahbuba MAMMADOVA

Dr. Sedat SEVER

Dr. Bayram BAŞ

Dr. Mahir KALFA

Dr. Siham Abdulmajeed AHMED

Dr. Celal DEMİR

Dr. Möhsün NAĞISOYLU

Dr. Şükrü Haluk AKALIN

Dr. Elçin MEMMEDOV

Dr. Muammer NURLU

Dr. Tadeusz MAJDA

Dr. Ewa Sieminec GOLAS

Dr. Mustafa ÖNER

Dr. Zeki KAYMAZ

Dr. Eyüp AKMAN

Dr. Naciye YILDIZ

Dr. Zühâl YÜKSEL

Dr. Fatih KIRIŞÇIOĞLU

Dr. Necati DEMİR

Dr. Gızılgül ABDULLAYEVA

Dr. Necmi AKŞİT

Dr. Gürer GÜLSEVİN

Dr. Nizami CAFEROV

Dr. Halit KARATAY

- Dr. Möhsün Nağısoylu – Klasik Farsça-Türkçe Sözlüklerin Dil Tarihi Bakımından Değeri.....214-222
- Arş. Gör. Orhan Baldane – Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Söz Dizimi Farklılıkları Üzerine Notlar.....223-232
- Dr. Özay Karadağ – Program Geliştirme Süreçleriyle Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı.....233-246
- Dr. Özkan Öztekten – Gezgin/ Gezici (Wanderwort) Sözşeri ve Genç Sözünün Kökeni.....247-251
- Arş. Gör. Mustafa Samet Kumanlı – Genel Sözlüklerde Eşdizimli Yapıların Verilişi.....252-256
- Dr. Musa Çıfci – Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan Biyografik Bilgilerin Eleştirel Okumaya Katkısı.....257-265
- Dr. Shahla Kazimova – XIX. Yüzyıl Polonya Edebiyatında Azerbaycan Leksiği.....266-274
- Dr. Hacer Hüseynova – Türk Dillerinde Kantitatifliyin İfade Araçlarının Tarihsel Gelişimi (Morfolojik Yöntem).....274-279
- Dr. Âbide Doğan – Atatürk Devri Dil Çalışmalarının Dergilerdeki Yansımaları.....279-291
- Dr. Kerime Üstünova – Özne Ekleme, Dışlama, Değiştirme İşlemleri.....291-299
- Dr. Marija Djindjić - Prof. Dr. Slavoljub Djindjić ve Türkoloji Araştırmaları.....299-304
- Dr. Roza Eyvazova – “Salmas Ağzı” Eseri Dillerin Karşılıklı İlişkileri Zemininde.....304-309
- Dr. Salim Küçük – Takvim ve Gelenek Çerçevesinde Anadolu Ağzlarında Ay Adlarına Ait Söz Varlığı.....309-320
- Dr. Savaş Şahin – Türkmen Türkçesinde Sayılar.....321-330
- Dr. Sema Aslan Demir – Türkçede İşitme Algı Fiilleri ve Metaforik Anlam Genişlemeleri.....330-336
- Dr. Ömer Türkmenoğlu – Ses Eğitiminde Dilin Etkisi.....336-338
- Arş. Gör. Sümeyra Harmanda - -(x)b Eki İle Kurulan Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde Kullanımı.....338-347
- Dr. Işıl Işıktaş Sava – Kırım ve Karay Türkçelerinin Ortak Söz Varlığı Üzerine....347-362
- Dr. Müzeyyen Altunbay – Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin “Kısaltma” Kullanım Düzeylerinin Belirlenmesi.....362-370
- Dr. Könül Hacıyeva – Türk Edebiyatı Eğitimi ve Öğretiminde Edebiyat Tarihinin Bir Bütün Olarak Ele Alınması Meselesi.....370-375
- Dr. Gülden Tüm – Türkçenin Yabancı dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarındaki Antroponimi Üzerine Bir Çalışma.....375-385
- Dr. Baba Muharremli – Türk Lehçelerinde Birincil Zamir Kökleri.....385-391
- Dr. Gökhan Ölker – Türk Sözlükçülük Geleneğinde Türkçe-Rumca Manzum Sözlükler.....391-403
- Dr. Hatice Şahin – Türkçe Kelimelerin Galat Sözlüklerindeki İzahları Üzerine.....404-409
- Dr. Türker Barış Bulduk – Derviş Mustafa’nın 18. Yüzyılda İstinsah Ettiği Şeh-Nâme’deki Eskiil (Arkaik)Unsurlar.....410-423

“Salmas ağzı” kitabında teqdim edilmiş “Sözlük” bölmesi (s.251-261) tekdirelayıktır: A-37 kelme; B-47; C-71; D-71; E-58; F-10; G-170; H-41; İ-4; J-28; K-35; L-7; M-38; N-21; O-37; Ö-5; P-20; Q-2; R-8; S-46; Ş-19; T-42; U-6; Ü-11; V-16; X-27; Y-37; Z-17.

“Sözlük” deki kelimeler menşece izah olunmuştur.

“Salmas Ağzı- Güney Azerbaycan Türkçesi üzerine Bir İnceleme” eserinde İnceleme Ses Bilgisi bölümünde Dr. Bilgehan A.Gökdağ A.Yazı Dilinde Bulunan Ünlüler; B.Azerbaycan Yazı Dilinde Bulunmayan Ünlülür; C. Ünlüler Tablosu; Ç. Uzun Ünlüler; D. Kısa Ünlüler; E. İkiz Ünlüler; F. Ünlü Uyumu; G. Ünlü Değişmesi; Ğ. Ünlü Düşmesi; H. Ünlü Türemesi; F. Ünsüz Benzeştirmesi ve s. meselelerden bahsediyor.

Sonuç

Bu bölümde Dr. Bilgehan A.Gökdağ Salmas ağzıyla ilgili malzemelerin değerlendirilmesinden hareketle Salmas ağzının standart Azerbaycan Türkçesiyle olan ilişkisini değerlendirmeye çalışmıştır. Müellif yazıyor ki, Azerbaycanı iki parça haline getiren Türkmençay anlaşmasının üzerinden iki asra yakın zaman geçse de, bu süre içinde özellikle Sovyet döneminde iki Azerbaycan arasındaki ilişkilerin kesilmesi ve Sovyetlerin parçalanmasıyla Kuzey Azerbaycan’la Güney Azerbaycan arasındaki ilişkilerin İran devleti tarafından sınırlı tutulması, diğer taraftan İran’da Türkçe eğitim bulunmaması; Salmas ağzını Kuzey Azerbaycan’da kullanılan resmi Azerbaycan Türkçesinden ses, şekil ve anlam bakımından fazla uzaklaştıramamıştır. Kelime kadrosu bakımından, yüzde yüz resmi Azerbaycan türçesiyle birlik gösteren Salmas ağzı, ses değişiklikleri açısından, bir dilin içindeki normal bir ağız bölgesinin gösterdiği kadar değişikliğe uğramıştır. Söz konusu değişikliklerin çoğu, öteki Azerbaycan diyalektlerinde de tespit edildiğinden biz (Dr. Bilgehan A.Gökdağ) yalnız Salmas ağzına özgü ses değişiklikleri veya Salmas ağzının karakteristik bir özelliği olan değişiklikler üzerinde durmuşuk. Salmas ağzında ister standart Azerbaycan Türkçesinde, ister Azerbaycan’da konuşulan öteki ağızlardan bulunmayan kimi ses değişimleri meydana gelmiştir.

Kaynaklar:

GÖKDAĞ, Bilgehan A. (2006). Salmas Ağzı-Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme. KaraM Karadeniz Araştırmaları Merkezi.

TAKVİM VE GELENEK ÇERÇEVESİNDE ANADOLU AĞIZLARINDA AY ADLARINA AİT SÖZ VARLIĞI

Dr. Salim KÜÇÜK¹

Özet

Anadolu ağızlarındaki ay adlandırmaları ile gerek Tarihî gerekse çağdaş Türk lehçeleri arasında önemli derecede yakınlık ve benzerlikler görülür.

Türk kültüründe Türkçe, Arapça, Farsça, Rumca, Latince ve Süryanice kökenli olarak karşımıza çıkan ay adları Anadolu ağızlarında Hicrî, Miladî ve genellikle ulusal kültür ve gelenek çerçevesinde halk takvimine bağlı olarak farklı şekillerde adlandırılmıştır.

Halk meteorolojisi bir kenara bırakıldığında ağızlardaki ay adlandırmalarının önemli bir kısmı daha çok tarıma ve doğaya dayalı olup kökü geçmişe dayanmaktadır. Yapılan bütün bu adlandırmalarda şüphesiz Türklerin geçmişten günümüze kullandıkları takvimlerin, doğa ile içi içe yaşamlarının ve tarımla uğraşmalarının da önemli bir payı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ay, takvim, gelenek, Anadolu ağızları, söz varlığı,

0. Giriş

Geçmişte sıra sayılı (bişinç ay, tokuzunç ay vb.) ve 12 hayvanlı takvimi kullanan Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra önce Hicrî takvimi kullanmış, Osmanlılarda bunu Rumî takvim izlemiş ve ardından Miladî takvime geçilmiştir. Ancak Anadolu halkı Rumî ve Miladî takvimlerin yanı sıra ay adları ile ilgili olarak *Ana-Baba Hesabı*, *Kocakarı Hesabı*, *Baba Hesabı*, *Eski Hesap*, *Çoban Hesabı*, *Sayılı* ve *Hesaplı* gibi adlarla kendilerine özgü oluşturdukları *Halk Takvimi*'ne dayalı adlandırmalara da başvurmuş, gelenek ve görenekler çerçevesinde bu adlandırmaları da kullanmışlardır.

“Halk takvimi’ni: Bir olayı, kutlu bir anı ya (da) toplum üyelerince bilinmesi gerekli bir devreyi, günü, zaman dediğimiz süreğenlik içinde, toplum üyelerince de kabullenip onay görmüş belirli noktalara oturtan ve oturtmaya imkân tanıyan bir sistem, hatırlamayı ve saptamayı kolaylaştıran anlar dizini olarak tanımlayabiliriz.

Bu dizgede yer alan her bir nokta ya da süre dilimi gelişi güzel saptanmış olmayıp, o toplum üyelerine bir şeyler anımsatan doğal, tarihsel, sosyal, ekonomik, dinsel kimi olgularla bezenmiş, singelenmiştir.” (Erginer, 114. s.)

1. Ocak Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar

Batı’da “Yılın başlangıcı olan ocak ayının Latincedeki karşılığı *Januarius* ile batı dillerindeki adı ‘January / janvier’ buradan türetilmiştir.” (Kalaycı, 604. s.)

Türkiye Türkçesinde adını *od*’dan alan *ocak* (ōcak <*oçak <ōç+ak, Gülensoy O-Z), “Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma gibi amaçlarla kullanılan yer” manasına olup ağızlarda birden fazla adla karşılanmıştır.

- *aşura ayı: Muharrem ayı.* (Balıkesir. Caferoğlu, 1994: 150. s.)
- *boyug ay* (Rize. Kabak, 2017: 96. s.)
- *büyükay* (İstanbul. DS/I)
- *donaray* (Ordu. DS/II)
- *hasyanar* (İzmir. DS/III)
- *kalandar/galandar*: 1. Yılbaşı, 13 Ocak. 2. Ocak ayı. (Trabzon. Sezgin, 212. s.)
- *kalandor* (İngilizce < calendar; Ordu. Çebi, 64. s.)
- *kanun-ı sani* (Van. Boratavdan Artun, 262. s.)
- *kar ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 640. s.)
- *ovat* (İzmir, İstanbul. DS/V)
- *orta kış* (Malatya-Darende. Boratavdan Artun, 262. s.)
- *sonkış* (Amasya, Muğla. DS/V)
- *yanar* (II) (Yalova, Çanakkale. DS/VI)
- *yeni yıl* (Rize, Erzurum, Hatay, Sivas, İçel. DS/VI)
- *zahmeri* 1. (Yozgat. DS/VI)
- *zemheri*: 11 Teşrin, ocak ayı. (Ordu. Caferoğlu 1946: 94. s.)

Ocak ayı ile ilgili adlandırmaların bir kısmı *büyükay donaray*, *sonkış*, *yeni yıl* gibi sıfat tamlaması yapısındadır.

Ağızlarda ocak, aralık ve temmuz ayı için kullanılan *yanar*’ı (< yā-n-(a)r) sıcak ve soğuk ile ilişkilendirmek mümkün olduğu gibi kökenini Rusçaya dayandıran görüşler de bulunmaktadır (Aydın, 39. s.). Aynı şekilde *donaray* ve *hasyanar* adlandırmaları da mevsimle ilişkili adlandırmalar olarak düşünülebilir.

Ağızlarda ocak ayını karşılamak için kullanılan sözcüklerden *zemheri* veya göçüşmeli şekli ile *zahmeri* Arapça *zemherîr* sözcüğüne dayanmaktadır. 21 Aralık ile 31 Ocak arasını kapsayan bu dönem oldukça soğuk olup karakış manasına Arapçada *zemheri* olarak adlandırılmıştır. Bu sözcük günümüzde Posof (Zeyrek, 199. s.), Niksar (Ahmet Kara,

<http://www.niksarhuseyingazi.com/yoresel-sozluk/eski-ay-adlari.html>:E.T. 30.09.2011) ve Giresun (kultur.gov.tr) yöresinde de *zemheri* şeklindedir (Kalaycı, 599. s.).

Demir (2012: 18.s.) *kalandor* veya *kalandar* sözcüğünün ilgili yöredeki kullanımını Ruslarla olan etkileşime bağlamaktadır.

Ağızlardaki *büyük ay* adlandırması Gagavuzcada da *büük ay* şeklindedir (Koca ve Bankova 206. s.)

2. Şubat Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar

Eyüboğlu'nun (631. s.) kökenini Süryaniceye (<*şabat/şobat*) dayandırdığı ancak *Türkçe Sözlük*'te kökeni Arapça olarak belirtilen ve Latince "arınma" anlamına gelen "februa"ya (Kalaycı, 604. s.) dayalı *şubat* ayı ile ilgili olarak ağızlarda yapılan başlıca adlandırmalar şunlardır:

- *badırık batman ay* (Türkmenler arasında. Adana. DS/I)
- *beşe* (Yalova, Çanakkale, Gaziantep, Sivas. DS/I) [*beş ayı*] (İzmir. DS/I)
- *cüçük ayı* (Gümüşhane. DS/II)
- *çıbır (II)* (Konya. DS/II)
- *delice (II)* (Tekirdağ. DS/II)
- *deligüçük [delice (II)]* (Ordu. DS/II)
- *gücük* (Aydın, 138 s.)
- *gunduran* (Rize. Kabak, 2017: 98. s.)
- *gücük* (III) (Afyon, Denizli, Balıkesir, Bursa, Kütahya, Eskişehir, Kocaeli, Kastamonu, Çorum, Sinop, Samsun, Amasya, Ordu, Gümüşhane, Trabzon, Artvin, Kars, Erzurum, Erzincan, Malatya, Maraş, Sivas, Yozgat, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya, İçel, Edirne, Kırklareli. DS/III) [*gucuk (III)*] (Kastamonu. DS/III) [*gücük (II)-1*] (İstanbul, Sivas. DS/III) [*güdükay*] (Ordu. DS/III) [*güjüyh*] (Bayburt, Kars. DS/III)
- *gücük* (Ordu. Caferoğlu 1946: 326 s.)
- *kucuk ayı/küçük ayi*: Şubat ayı. 13 Şubat-13 Mart. (Trabzon. Sezgin, 240. s.)
- *küçük* (I) (Ordu, Kayseri, İçel. DS/IV) [*kücü (II)*] (İzmir. DS/IV) [*küçük ay*] (Samsun, Trabzon, Rize, Konya. DS/IV)
- *meşe (IV)* (Çanakkale. DS/IV)
- *peşe (I)* (Tokat. DS/V)
- *sibat* (Muş. Boratavdan Artun. 262. s.)
- *sâfâr: Safer ayı*. (Balıkesir. Caferoğlu 1994: 201. s.)
- *sayan* (Terekeme-Karapapak Uruğu Ağzı. Kars. Caferoğlu 1995: 275. s.)
- *üsüm* (İstanbul. DS/VI)
- *zahmarı* (Ankara. DS/VI) [*zahmeri -1*] (Çorum. DS/VI)

Anadolu ağızlarında 1 şubattan 22 mart'a kadar olan zaman *gücük (III)* (DS/III) olarak adlandırılmıştır. Posof, Niksar ve Giresun yöresinde de aynı şekilde *gücük* şeklindedir (Kalaycı, 599. s.).

badırık batman ay Adana yöresindeki Türkmenler tarafından kullanılmıştır. Sıfat tamlaması yapısındaki *deligüçük* ve türemiş ad yapısındaki *delice* mevsime bağlı adlandırmalardır.

Şubat ayı gün olarak diğer aylardan daha kısa sürdüğü için yapılan küçük adlandırması zamanla ağızlarda *küçük ay*, *gücük* vb. şekillere girmiş olmalıdır (Demir 2012: 19. s.). Benzer olarak Gagavuzcada da şubat için *küçük/gücük ay* (Koca ve Bankova 206. s.) kullanılmıştır.

3. Mart Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Adını savaş tanrısı Mars'tan alan Latince kökenli (Eyüboğlu, 475. s.) *mart* ayı ile ilgili adlandırmaların sayısı diğer aylara göre daha azdır.

- *adar* (IV) (Bitlis. DS/I)

- *apıl* (Isparta. DS/I)
- *art* (Azeri Köyleri. Amasya) (DS/I)
- *aşır ayı* (<aşure; Isparta. DS/I)
- *gırmaguk/gurmaguk ayı* (Giresun. Düzgün, 2017: 119. s.)
- *gicimik ayı* (Adana. DS/III)
- *kızan ayı*: Hayvanların türlerine göre çiftleşmek isteği duydukları ay mart vb. (Trabzon. Sezgin, 232. s.)
- *kuzu ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 655. s.)
- *mard* (Ankara. Akca, 514. s.)
- *mart*: Mart ayı. 13 Mart-13 Nisan. (Trabzon. Sezgin, 260. s.)
- *mevlid ayı*: Rebiülevvel ayı. (Balıkesir. Caferoğlu 1994: 190. s.)
- *sayıştay ayı* (Giresun. Düzgün, 2017: 123. s.)
- *yaz başı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 695. s.)

Ağızlarda *gicimik* (I) (DS/III) sözcüğü uyuz hastalığı karşılığı kullanılmıştır. Muhtemelen bu hastalığın ortaya çıktığı zaman ile ilgili olarak *gicimik ayı* adlandırması yapılmış olabilir. *gırmaguk/gurmaguk* ise kedi ve köpek gibi hayvanların çiftleşme ve yavrulama dönemi ile ilgilidir (Düzgün, 2017: 119. s.). *sayıştay ayı* Rumi 9 Mart'tan itibaren 12 gün sayma yani *gün sırtı* ile ilişkilidir (Düzgün, 2017: 123. s.).

aşır ayı dinî bir nitelik taşıyan aşure geleneği ile ilgili bir adlandırmadır. Zaman kavramlı olarak İstanbul ağzında “9 mart” karşılığı kullanılan *guguk ötümü* (DS/III) Anadolu ağızlarında *guguk* (I) (DS/III) olarak adlandırılan “kuğu kuşu”, “bir cins kır güvercini” veya “çavuş kuşu” ve “baykuş” olarak adlandırılan kuş ile ilgili bir adlandırma olabilir. Tabiata dayalı bir adlandırma olarak görünmektedir.

4. Nisan Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Greklerin ünlü güzellik tanrıçası Aphrodite'nin adından türemiş olan *Aprilis* yani Nisan sözcüğü (Kalaycı, 604. s.) Eyüboğlu'na (495.s.) göre Süryanice *nisanna* (Akadca < nisannus) sözcüğüne dayanmakta ve eski kaynaklarda *nasanus*, *nasanna*, *nusanus* ve *nusanna* şeklinde yer almaktadır. *Türkçe Sözlük*'te kökeni Arapça olarak belirtilen *nisan* sözcüğü ağızlarda farklı adlarla karşılanmıştır:

- *abrıl* (Balıkesir, Tokat, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Erzincan, Maraş, Sivas, Yozgat, Avşar ve Türkmen aşiretleri. Kayseri, Nevşehir, Konya, İçel. Kıbrıs köyleri. DS/I) [*abil*] (Denizli, Trabzon. DS/I) [*abrél*] (Kars, Erzurum. DS/I) [*abrıl-1*] (Eskişehir, Kocaeli, Çorum, Tokat, Ordu, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Artvin, Ardahan, Kars, Erzurum, Bitlis, Sivas, Yozgat, Ankara, Kayseri. DS/I) [*abrol*] (Erzincan. DS/I) [*abrul -1*] (Manisa, Çanakkale, Eskişehir, Kars, Çorum, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Erzincan, Diyarbakır, Sivas, Kayseri, Niğde. DS/I) [*april*] (Ankara. DS/I) [*april*] (Sinop, Karaman, Konya, İçel. DS/I) [*april*] (Zonguldak, Kastamonu, Çorum, Sinop, Samsun, Amasya, Trabzon. DS/I) [*arbil*] (Adana. DS/I) [*arbul*] (Giresun, Sivas. DS/I)
- *açaray* (Diyarbakır. DS/I)
- *albır* (Sivas. DS/I) [*albur*] (Sivas, Yozgat. DS/I)
- *albur* (Trabzon. Demir, 2012: 13. s.)
- *april* (Trabzon. Sezgin, 60. s.)
- *april* (Ordu. Demir, 334. s.)
- *avril* (Rize. DS/I) [*avrul*] (Giresun. DS/I)
- *bire* (II) (İstanbul. DS/I)
- *ebrul* veya *nisan* (Muş. Boratavdan Artun. 262. s.)
- *kırçan ayı* (I) (İzmir. DS/IV)
- *lisan* (Erginer, 122. s.; Caferoğlu 1995: 265. s.; Giresun. Demir ve Aydoğdu, 656. s.)

- *mevlid ayı*: Rebiülâhir. (Caferoğlu 1994: 190. s.)
- *yagmur ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 692. s.)

İngilizce ve Almancada kullanılan *april* sözcüğü ağızlarda fonetik değişikliklerle birden fazla şekilde karşılanmıştır. Sözcük Posof ağzında *abril*, Niksar ve Giresun ağzında *abrul* şeklindedir (Kalaycı, 599. s.).

açaray adlandırması nisan ayında tabiatın uyanması, meyve ağaçlarının çiçeklenmesi ve ağaçların sürgün vermesine dayalı bir adlandırma yapısındadır.

İzmir yöresinde kullanılan *kırçan ayı* (I) ile ilgili olarak İstanbul ağzında *kırçan* (I) “Ekinleri vuran sam.”, Tekirdağ ağzında “Yel ile savrularak yağın yağmur” olarak anlamlandırılırken *kırçan* II “Kış günlerinde insanların sakal ve bıyığı, hayvanların tüyleri, bitkilerin yaprak ve dalları üzerinde olan buz”; Kocaeli yöresinde kullanılan *kırçan* (IV) “Kırgın, hastalıklı, sağlıksız.”; Zonguldak yöresindeki *kırçan* (III) “Kıldan yapılan iplik: *Kırçan kilimi çok dayanır.*”; Samsun yöresindeki *kırçan* (VI) “Diken ucu.” ve yine Çarşamba-Samsun ağzında *kırçan* (VII) “Sakızın patlaması için kullanılan özün çıktığı dikenli bitkinin taze filizleri: *Bizim karılar kırçan toplamaya gittiler.*” olarak adlandırıldığından *kırçan* sözcüğünün manasını kesin olarak tespit etmek mümkün görünmemektedir. Ancak, *Derleme Sözlüğü*’nde geçen ve Tekirdağ ağzında kullanılan *kırçan ayı* (II) “28 Mayıs’tan 28 hazirana kadar olan süre” olarak karşılanmıştır. Dolayısı ile *kırçan ayı* (I) adlandırması kullanıldığı coğrafya dikkate alındığında yağmur ve soğuk ile ilişkilendirilebilir.

Çanakkale-Gelibolu ağzında *bire* (I) “oğlan”, Samsun yöresinde *bire* (III) “bira” olarak karşılanmıştır. Sarıyer-İstanbul ağzında *nisan* karşılığı kullanılan *bire* (II) sözcüğü ise muhtemelen İğdır, Kars, Van ve Gaziantep ağızlarında “pire” karşılığı kullanılan *bire* (IV) sözcüğü ile ilişkili olmalıdır.

5. Mayıs Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Kökeni Titan Atlas’ın kızı ve Hermes’in annesi Tanrıça *Maia*’nın adına dayanan (Kalaycı, 604. s.) Latince kökenli *mayıs* (< Maius < magnus ‘büyük’: Eyüboğlu, 478. s.) sözcüğü ağızlarda birden fazla sözcükle adlandırılmıştır.

- *bükülek* (III) (Isparta. DS/I)
- *cılcıl ayı* (Gümüşhane. DS/II)
- *çiçek ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 595. s.)
- *çicik ayı* (Ankara. DS/II)
- *ekimay* (Ordu. DS/III)
- *gulan* (I) (Bitlis. DS/III)
- *gülan* (Kars, Van, Diyarbakır, Elazığ, Sivas. DS/III) [*gülayı*] (İstanbul, Elazığ. DS/III) (Elazığ. Buran ve İlhan, 98. s.)
- *gülen* (Van. DS/VI)
- *yayla çağı*: 20 Mayıs-20 Temmuz arası dönemin adı. (Tokat. Demirci, 160. s.)

Isparta ve Kütahya yöresinde *bükülek* (II) “Tavşanların çiftleşme zamanı.” olarak kullanılan bir sözcük olup muhtemelen mayıs için yapılan *bükülek* (III) adlandırması bununla ilişkilidir. *cılcıl* Gümüşhane yöresinde suyun istenilen gürültüde değil de daha az akışını yansıtan yansıma bir sözcük olarak kullanılmaktadır.

Ankara yöresinde kullanılan *çicik ayı* adlandırması yine Bolu ve Ankara yöresinde kullanılan *çiçek* (I) “Bir karış kadar yükselmiş ekin: *Ekinler çiciklendi.*” sözcüğü ile ilişkili bir kullanım olabileceği gibi mevsime dayalı olarak *çiçek* sözcüğü ile de ilişkilendirilebilir.

gulan, *gülan*, *gülayı* ve *gülen* gibi adlandırmalar atların yavrulama mevsimi ile ilişkilidir. Ağızlarda “Kısrağın tüylerinde beliren doğurma işareti.” için *gül* (I) sözcüğünün kullanılması da bunu desteklemektedir. Hayvan bilimle ilgili olarak *Türkçe Sözlük*’te de (1522. s.) *kulun* “Altı aylığa kadar olan at veya eşek yavrusu.” şeklinde açıklanmış ve kısrağın veya eşeğin yavrulaması için *kulunlamak* (1523. s.) fiiline yer verilmiştir.

6. Haziran Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Altıncı ay *Junius*'un adı ana tanrıça *Junon*'a (Grekçe Hera) dayanmaktadır (Kalaycı, 604. s.). Kökeni Süryanice *hazaran/hazuran*'a (sıcak, haziran: Eyüboğlu, 321.s.) dayanan sözcük ağızlarda birden fazla adlandırmaya uğramıştır:

- *başal* (Burdur. DS/I)
- *çerez* (Rize. Kabak, 2017: 96. s.)
- *güllük ayı* (Giresun. Düzgün, 2017: 135. s.)
- *heziran* (Hakkâri. DS/VI)
- *ilk temus* (Malatya-Darende. Boratavdan Artun. 262. s.)
- *kiraz ayı* (İstanbul, Zonguldak, Sinop, Trabzon, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize, Erzurum, Sivas. DS/IV) [*kirez ayı*] (Samsun, Giresun, Trabzon, Artvin, Bayburt, Kars. DS/IV)
- *kirez ayı* (Ordu. Caferoğlu 1995: 263. s.; Küçük ve Ateş, 318. s.)
- *orakayı* (Isparta, Burdur, Çanakkale, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Yozgat. DS/V)
- *ünüs* (Kayseri. DS/VI)

kiraz ayı elde edilen ürün; *orakay* adlandırması ise tarım aracı ve mevsime bağlı yapılan iş gücü ile ilişkili adlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. *güllük* ise ilgili yörede yetişen bu ayda biçimi yapılan bitki ile ilişkilidir (Düzgün, 2017: 135. s.).

Posof ağzında *kirazayı*, Niksar ve Giresun yöresinde *kiraz* olarak adlandırılmaktadır (Kalaycı, 599. s.)

7. Temmuz Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Julius Sezar'a ithafen *Julius* adı da verilen (Kalaycı, 604. s.) ve kökeni Sümerce *dummuzzi*, İbranice *tammuz* (efendi, bey: Eyüboğlu, 653. s.) olarak açıklanan ve *Türkçe Sözlük*'te kökeni Arapça olarak belirtilen sözcük, Kıpçak Türkçesinde yazılı kaynaklarda *temmûz* (Karamanlıoğlu), Harezmi-Altinordu Türkçesinde *temmûz*, *tamûz* (Ünlü 2012) ve Çağatay Türkçesinde (Ünlü 2013) ve Osmanlı Türkçesinde *temmûz* (Şemsettin Sami) şeklindedir.

Ağızlarda farklı ve benzer sözcüklerle karşılanmıştır:

- *biçim ayı* (Kars. DS/I) [*biçim ayı*] (Erzurum. DS/I)
- *çayır ayı* (Caferoğlu 1995: 239. s.)
- *çuruk ayı/çürük ayı*: En sıcak yaz ayı, en sıcak günleri içeren ay. Temmuz ortasından ağustos ortasına kadar olan bir aylık süreye verilen ad. Bazı yerlerde ağustos. (Trabzon. Sezgin, 119. s.)
- *çuruk ayı*: Temmuz ayı. 13 Temmuz - 13 Ağustos. (Trabzon. Sezgin, 119. s.)
- *çürük ay* (Giresun. DS/II)
- *çürük ayı/çürüklük ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 598. s.)
- *ilk namas ayı* (Caferoğlu 1994: 183. s.)
- *kısır ay* (Erzurum. DS/IV)
- *koten ayı* (Caferoğlu 1995: 273. s.)
- *orakayı* (Isparta, Burdur, Çanakkale, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Yozgat. DS/V) [*orak (I)-2*] (Ardahan, Kars. DS/V) [*orakay*] (Ordu. DS/V)
- *orta temus* (Malatya-Darende. Boratavdan Artun. 262. s.)
- *otayı* (Bayburt, Gümüşhane. DS/V)
- *sağır ayı*: 15 Temmuz ile 15 Ağustos arası dönem. (Çalışkan 100. s.)
- *temis* (İçel. DS/VI) [*temiz*] (Van. DS/VI)
- *temüs* (Niğde. DS/V)
- *temmus* (Ankara. Akca, 617. s.)

- *temmüz* (Ankara. Akca, 617. s.)
- *tomuz* (Malatya. DS/VI; Elâzığ. Buran ve İlhan, 207. s.)
- *yanarayı* (Adana. DS/VI)

biçim ayı/ayı, orakayı, orak (I)-2, otayı gibi adlandırmalar ekin ve ot, çayır biçme ile ilişkili mevsim gereği yapılan işe dayalı adlandırmalardır. Benzer olarak Posof yöresi ağzlarında *orağayı*, Niksar ve Giresun ağzında *orak* şeklindedir (Kalaycı, 599. s.).

Çürük ayı olarak da adlandırılan Temmuz ayının ortalarında yaylaya çıkmaya Rize ağzında *vartevor* veya *behur* denilmektedir (Kabak, 2017: 101. s.).

Kars ağzında kullanılan *koten ayı*’ndaki *koten* sözcüğünün kökeni Erzurum ağzında kullanılan 8-10 hayvanla çekilen büyük saban; saban demiri karşılığı kullanılan *kotan* sözcüğüne dayanmaktadır (Caferoğlu 1995: 273. s.; Gemalmaz, 204. s.)

8. Ağustos Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde yazılı kaynaklarda *ağustas* şeklinde yer alan ve Romanın birinci imparatoru *Augustus*’tan (kutsal olan, yüce olan, kutsallık, yücelik: Eyüboğlu, 14. s.; ‘yüce, uğurlu, kuşların iyi alâmetleri ile doğmuş veya tahta çıkmış’ Tietze, 114. s.; Şemsettin Sami) adını alan Latince kökenli sözcük ağzılarda farklı adlandırmalara sahiptir:

- *ağistos* (Caferoğlu 1995: 231. s.)
- *ağusdos* (Akca, 328. s.)
- *ağustosayı*: Çürük ayı. 13 Ağustos-13 Eylül. (Trabzon. Sezgin, 50. s.)
- *âsus* (Ordu. Demir, 334. s.)
- *avastos, avostos, havastos* (Uşak. Erginer, 121. s.)
- *avustas* (Düzce, Bolu. DS/I)
- *avustos* (Kütahya, Gülensoy, 244. s.)
- *avusdos* (Akca, 348. s.)
- *biçinayı/meyremay* (Zeyrek, 199. s.)
- *cürüg ayı* (Caferoğlu 1995: 238. s.)
- *çürük ay* (DS/II)
- *çürük ayı/çürüklük ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 598. s.)
- *gizil issi* (Uşak. Erginer, 51. s.)
- *harman çağı*: Ağustos 20-Eylül 20 arası. (Tokat. Demirci, 92. s.)
- *izim ayı/uzim ayı*: Üzüm ayı. 13 Ağustos-13 Eylül. (Trabzon. Sezgin, 209. s.)
- *orakayı* (İstanbul, Kastamonu, Bayburt, Gümüşhane, Erzurum, Sivas. DS/V) [*orak (I) -3*] (Giresun. DS/V)
- *sağır ayı* (Erzincan, Elâzığ. DS/V; Elâzığ. Buran ve İlhan, 179. s.)
- *son namas ayı*: Şâban ayı. (Caferoğlu 1994: 203. s.)
- *son temus* (Malatya-Darende. Boratavdan Artun. 262. s.)
- *tabak (IV)* (Diyarbakır. DS/V) [*tabbak*]: (Bitlis. DS/V)
- *tonuz* (Malatya. DS/V)
- *vartuvur* (Erzurum. DS/VI)

Benzer olarak ağustos ayı da ağzılarda ekin ve ot biçme işi ile ilgili olarak *orakayı* ve *orak* şeklinde adlandırılmıştır. *vartivor* veya *vartor* Rize ile sınırları içerisinde Hemşin’in eski adı olup 15-25 Temmuz tarihleri arasında burada şenlikler yapılmaktadır (Coşkun, 278. s.; Sezgin, 342. s.). Muhtemel bu tarihlerde yaylaya yapılan göç ile ilgili bir adlandırma da olabilir.

9. Eylül Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Eyüboğlu (253.s.) sözcüğün kökenini Süryanice’ye dayandırmış ve “üzüm ayı” manasını vermiştir. Tietze’ye (759. s.) göre Arapça kökenli olup “Hristiyan Arapların takviminde” dokuzuncu aydır. Yazılı kaynaklarda Osmanlı Türkçesinden itibaren (Şemsettin

Sami-Kamus-ı Türkî) yer alan ve kökeni *Türkçe Sözlük*'te Arapça olarak belirtilen sözcük için ağızlarda birden fazla adlandırma yapılmıştır.

- *avara* (VIII)2 (Giresun, Erzincan. DS/I)
- *bayram ayı*: Şevvâl ayı. (Caferoğlu 1994: 153. s.)
- *boşayı, boşay*: 1. Kamer takvimine göre ikinci ay, sefer ayı. (Ankara, Kırşehir, Muğla. DS/I), 2. Eylül (Bayburt, Gümüşhane. DS/I)
- *bögrüm* (Ardahan, Kars. DS/I)
- *bögrüm ayı* (Caferoğlu 1995: 236. s.)
- *cegert* (II) [*cegart* (II)]: Rumî takvime göre eylül ayına verilen ad. (Gümüşhane. DS/II)
- *ceviz* (Giresun. Düzgün, 2017: 138. s.)
- *darı ayı* (Trabzon. Demir 2012: 17. s.)
- *hacı ayı* (Giresun, Trabzon. DS/III)
- *hac/haç* (Giresun. Düzgün, 2017: 138. s.)
- *ıramazan/irâmâzan*: Ramazan ayı. (Caferoğlu 1994: 184. s.)
- *ıstavrut* (Ordu. Caferoğlu 1946: 329. s.)
- *ıstavrit*: Eylül ayı. 13 Eylül-13 Ekim. (Trabzon. Sezgin, 207. s.)
- *ilk cüz* (Rize. Kabak, 2017: 97. s.)
- *ilkgüz* (Kastamonu, Samsun, Amasya, Kırşehir, Adana, Muğla. DS/IV)
- *ohtorvi* (Rize. Kabak, 2017: 97. s.)
- *öğrüm* (Ordu. DS/V)
- *sulta* (Artvin. DS/V)
- *şarapayı* (Afyon. DS/V)
- *üzümayı* (Trabzon. DS/VI)
- *verimay* (Ordu. DS/VI)

Gümüşhane ve Bayburt yöresinde kullanılan *avara* (VIII) ve *boşayı, boşay* çiftçilik ve iş ile ilgili yapılan yöresel bir adlandırmadır. *cegert* ve *cegart* (II) Gümüşhane yöresinde Rumi takvime göre eylül ayına verilen addır. Düzgün (2017: 138. s.) *hac/haç* ve *ıstavrit* adlandırmalarını bölgede daha önce var olan Hristiyanlık ile ilişkilendirmektedir.

şarapayı, üzüm ayı gibi adlandırmalar ilgili mevsimde elde edilen ürün ve ondan üretilen nesneler ile ilgilidir. Ordu ve yöresinde kullanılan *verimay* yine ilgili aydaki ürünün bolluğu ile ilişkilidir.

Bunun gibi Posof bölgesinde eylül ayı *harmanayı/bögrümayı* (Zeyrek, 199. s.), Niksar yöresinde *ilkgüz*, Giresun yöresinde *haçayı* şeklinde karşılanmıştır (Kalaycı, 599. s.)

10. Ekim Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Türkçe kökenli sözcük (<ek-im 'bir kez ekilecek kadar olan yer' Gülensoy A-N, 325. s.; ekmek eylemi, tarlaların sürülüp ekildiği ay: Ekim ayı: Eyüboğlu, 224. s.) ağızlarda farklı sözcüklerle karşılanmıştır.

- *avara* (Caferoğlu 1946: 307. s.)
- *avara* (VIII) (Çanakkale, Bayburt, Gümüşhane. DS/I)
- *beğrim ay* (Ordu. DS/I)
- *biçin ayı*: Ekim ayı 13 Ekim - 13 Kasım. (Trabzon. Sezgin, 85. s.)
- *birinci çirin* veya *Teşrin-i evvel* (Van. Boratavdan Artun. 263. s.)
- *bükrüm ayı* (Afyon. DS/I)
- *darı ayı* (Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon. DS//II)
- *döküm vakti*: Ekim, kasım ayları. (Konya. DS/II)
- *gazel ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 618. s.)
- *haç* (II) (Ordu, Erzincan. DS/III)
- *harman ayı*: Birinci teşrin. (Caferoğlu 1995: 259. s.)
- *havara* (Erzincan. Boratavdan Artun. 262. s.)

- *kahus* (Kars. DS/IV)
- *koçayı* (Trabzon, Kars, Erzincan, Kırşehir. DS/IV) [*koçkoyan*] (Bayburt, Gümüşhane. DS/IV)
- *koç katımı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 650. s.)
- *oğtorvi* (Rize. Kabak, 2017: 98. s.)
- *orta cüz* (Rize. Kabak, 2017: 97. s.)
- *ortagüz* (Isparta, Burdur, Kastamonu, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Ordu, Maraş, Niğde, Adana. DS/V)
- *piçim ayı* (< biç-(i)m) (Caferoğlu 1946: 341. s.)
- *üzümayı* (Erzurum. DS/VI)

darı ayı, *döküm vakti*, *piçim ayı*, *üzümayı* bitki ve meyveler ile; *koçayı*, *koçkoyan* hayvanlar ile ilgili adlandırmalardır.

Posof yöresinde ekim için *şarabayı/değirmenayı* (Zeyrek, 199. s.), Niksar yöresinde *ortagüz*, Giresun yöresinde ise *avara* adlandırması yapılmıştır (Kalaycı, 599. s.).

11. Kasım Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Yazılı kaynaklarda Osmanlı Türkçesinden itibaren (Şemsettin Sami, Kamus-ı Türkî) karşımıza çıkan Arapça kökenli *kasım* sözcüğü için ağızlarda zengin bir söz varlığı mevcuttur:

- *ahır güz* (Samsun. DS/I)
- *ahir cüz* (Rize. Kabak, 2017: 97. s.)
- *aralık*: Zilkade ayı. (Caferoğlu 1994: 149. s.)
- *ayerit* (Trabzon. Yıldırım, 2017: 175. s.)
- *ayrıt* (Rize. Kabak, 2017: 97. s.)
- *döküm vakti*: Ekim, kasım ayları. (Konya. DS/II)
- *esmek* (V): Davar ve koç katım zamanı, kasım ayı. (Sivas. DS/III)
- *ğasım ayı* (Akca, 458. s.)
- *goç* (Caferoğlu 1946: 324. s.)
- *goç ayı* (Bayburt, Kars. DS/III)
- *goç ayı* (Ordu. Çebi, 55. s.)
- *ikinci çirin* veya *Teşrin-i sani* (Van. Boratavdan Artun. 263. s.)
- *izim ayı* (Caferoğlu 1946: 331. s.)
- *koçayı* (Ordu, Trabzon, Gümüşhane, Artvin, Kars, Erzincan, Sivas. DS/IV)
- *piçin ayı/biçin ayı*: Kasım ayı. (Trabzon. Sezgin, 291. s.)
- *sığır koyun* (Bayburt, Gümüşhane. DS/V)
- *songüz* (Amasya, Maraş, Niğde, Konya, Adana. DS/V)
- *şarab ayı*: İkinci teşrin ayı. (Caferoğlu 1995: 277. s.)
- *tiber* (İstanbul. DS/V)
- *üzümayı* (Giresun, Trabzon, Rize. DS/VI)

Davar ve koç katım zamanı ağızlarda *esmek* (V), *goç*, *goç ayı*, *koçayı*, *sığır koyun* şekillerinde adlandırılmıştır. Benzer olarak kasım ayı Posof yöresinde *koçayı* (Zeyrek, 199. s.), Giresun yöresinde *koç ayı*, Niksar yöresinde *songüz* şeklindedir (Kalaycı, 599. s.).

12. Aralık Ayı İçin Yapılan Adlandırmalar:

Türkçe kökenli (< ara+lık ‘iki nesne arasındaki açıklık’: Eyüboğlu, 36. s., Gülensoy A-N, 75. s.) sözcük, mart ayından sonra ağızlarda en az adlandırma yapılan aydır.

- *aralığ* (Elazığ. Güler, 127. s.)
- *garagış*: Kânun, aralık ayı. (Ordu. Caferoğlu 1946: 322. s.)
- *gurban ayı*: Zilhicce ayı. (Caferoğlu 1994: 177. s.)
- *ilk kış* (Muğla. DS/IV)
- *istiyanar* (Rize. Kabak, 2017: 97. s.)
- *kanun-ı evvel* (Van. Boratavdan Artun. 263. s.)

- *karakış* (Ordu. Çebi, 67. s.)
- *karakış ayı* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 640. s.)
- *sır goyan* (Giresun. Demir ve Aydoğdu, 675. s.)
- *steyonar* (Trabzon. Kabak, 2017: 107. s.)
- *tekir (III)* (İstanbul. DS/V)
- *yağarak* (Ordu. DS/VI)
- *yanar (II)* (İzmir. DS/VI)

Ordu ve yöresinde kullanılan *yağarak* mevsimle ilişkili bir adlandırmadır. Posof (Zeyrek, 199. s.), Niksar ve Giresun yöresinde aralık ayı *karakış* olarak adlandırılmıştır (Kalaycı, 599. s.). İstanbulda kullanılan *tekir* de “tekir balığı” ile ilişkilendirilebilir.

Sonuç

Anadolu ağızlarında takvim, gelenek ve kültüre bağlı olarak ay adları birden fazla ölçüte göre adlandırılmıştır. Geçmişten günümüze bu adlandırmaları ve ölçütleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Ayları sayılara dayalı olarak adlandırma geleneği Göktürkler ve eski Uygarlar dönemine kadar uzanmaktadır (Küçük 153-154. s.). Bu gelenek günümüzde Iğdır yöresinde ağızlarda yaşamaktadır. Iğdır’da ay adları mahallî olarak sıra sayılarla *birinciay*, *ikinciay*, *üçüncüay*, *dördüncüay*, *beşinciay*, *altıncıay*, *yedinciay*, *sekizinciay*, *dokuzuncuay*, *onuncuay*, *onbirinciay* ve *onikinciay* şeklinde de adlandırılmaktadır (Gökbeyden Kalaycı 599. s.). Göktürklerden günümüze bu gelenek Anadolunun değişik yerlerinde kullanılmaya devam etmektedir. Kars Terekeme Karapapak uruğu ağzında kullanılan *sayan* sözcüğü de halk takvimine dayalı bir adlandırma olup *say-* eylemi ile ilişkilidir.

2. Hicrî takvimde yer alan Arapça kökenli ay adları ağızlarda Türkçeleştirilmiştir. Örneğin “muharrem ayı” *aşure ayı*; “safer” *boşayı*, *boşay* (DS/I), *sâfâr*, “safer” *boşayı*, *boşay* (DS/I), *sâfâr*; “rebiülevvel” ve “rebiülâhir” *mevlid ayı*; “recep” *ilk namas ayı*; “şaban” *sonnamaz* (DS/V), *son namas*; “ramazan” *ıramazan/irämâzan*; “şevval” *bèyram ayı* (DS/V); “zilkade” ağızlarda *aralık (II)* (DS/I), *aralıq ayı*; “zilhicce” *gurban ayı* olarak adlandırılmıştır (Caferoğlu 1994).

3. Köken bilgisi yönünden ağızlardaki ay adlarının önemli bir kısmı *delice*, *esmek*, *yağarak*, *büyük ay*, *kuzu ayı* vb. Türkçedir. Bunu *kanun-ı sâni*, *tabak*, *zemheri*, *şubat*, *safer/sefer*, *nisan*, *kasım*, *teşrin-i sâni*, *kanun-ı evvel* gibi Arapça; *ilk temus*, *son temus*, *döküm vakti* gibi Türkçe + Arapça; *ahir güz*, *aşure/aşır ayı*, *bayram ayı*, *meyrem ayı*(ı), *şarap ayı*, *gazel ayı*, *gurban ayı*, *mevlid ayı/çağı* gibi Arapça + Türkçe; *harman ayı/çağı* gibi Farsça + Türkçe; *ilk namas ayı*, *son namas ayı* gibi Türkçe + Arapça + Türkçe; *kiraz ayı* gibi Rumca + Türkçe; *ağustos ayı* gibi Latince + Türkçe; *kalender* gibi İngilizce; *haziran* gibi Süryanice; *mart* gibi Latince ve *istavrit* gibi Rumca adlar izlemektedir.

4. Ağızlarda ay adlarının bir kısmı Miladi takvime dayalı olarak *sibat* (şubat), *art* (mart), *lisan* (nisan), *heziran*; *orta temus*, *temis*, *temüs*, *tomuz*; *ağistos*, *âsus*, *avastos*, *avostos*, *havastos*, *avustas* şeklinde adlandırılmıştır.

5. Dinî içerikli olarak ağızlarda ay adları *aşura ayı* (ocak), *aşır ayı*, *mevlid ayı* (mart), *mevlid ayı* (nisan), *ilk namas ayı* (temmuz), *son namas ayı* (ağustos), *bayram ayı*, *hacı ayı* (eylül), *haç* (ekim), *gurban ayı* (aralık) şeklinde adlandırılmıştır.

6. Hasat edilen veya üretilen ürünün türüne göre ağızlarda hayvanlarla ilgili olarak *kuzu ayı* (mart), *koçayı*, *sığır koyun* (eylül), *goç*, *goç ayı*, *koç ayı*, *koç katımı* (ekim, kasım), *sır goyan* (aralık); meyvelerle ilgili olarak *kiraz/kirez ayı* (haziran), *üzümayı* (eylül), *izim ayı*, *üzümayı* (ekim); balıkla ilgili olarak *istavrut/istavrit* (eylül), *tekir* (aralık); içeceklerle ilgili olarak *şarap ayı* (eylül); bitkilerle ilgili olarak *çayır ayı*, *çürük ay*, *çürük ayı*, *çürüklük ayı*, *orakayı*, *otayı* (temmuz, ağustos), *cürüg ayı*, *çürük ay*, *orakayı*, *darı ayı* (eylül), *gazel ayı* (ekim), *harman ayı* (ekim), *piçin ayı/biçin ayı* (kasım); deri vb. ile ilgili olarak *tabak/tabbak* (ağustos) şeklinde adlandırmalar yapılmıştır.

7. Mevsimle ilişkili olarak ağızlarda *donaray*, *kar ayı*, *orta kış*, *son kış*, *zahmeri*, *zemheri* (ocak), *deligüçük* (şubat), *yaz başı* (mart), *açaray*, *yagmur ayı* (nisan), *çiçek ayı*, *çiçik ayı* (mayıs), *yanarayı* (temmuz), *gizil issi* (ağustos), *ilk güz*, (eylül), *ortagüz* (ekim), *ahır güz*, *songüz* (kasım), *garagış/karakış*, *karakış ayı*, *ilk kış*, *yağarak*, *yanar* (aralık) şeklinde adlandırılmalar yapılmıştır.

8. İklimsel değişikliklere göre aylar ağızlarda *buğan*, *çağan* (ocak), *akpan*, *gücük* (şubat), *yelen*, *tuluğan* (mart), *açar*, *açan* (nisan), *kırçan*, *kandık* (mayıs), *uğraş*, *ısıık* (haziran), *biçen*, *bozaran* (temmuz), *bozar*, *bozaran* (ağustos), *söken*, *kısıık* (eylül), *budan*, *koçan* (ekim), *karaş*, *balağan* (kasım), *kırlaş*, *aralık* (aralık) şeklinde adlandırılmıştır (Karakurt'tan Kalaycı, 603. s.).

9. Tarım araçlarına göre ay adları ağızlarda *ocak* (ocak), *kirmen* (şubat), *külek* (mart), *köten* (nisan), *saban* (mayıs), *kosak* (haziran), *orak* (temmuz), *diren* (ağustos), *döven* (eylül), *tapan* (ekim), *dibek* (kasım), *kazan* (aralık) şeklindedir (Karakurt'tan Kalaycı, 603. s.).

10. Kırsal işlemlere göre ay adları ağızlarda *sağım* (ocak), *üsüm* (şubat), *sürüm* (mart), *dikim* (nisan), *saçım* (mayıs), *kırkım* (haziran), *biçim* (temmuz), *derim* (ağustos), *verim* (eylül), *ekim* (ekim), *söküm* (kasım), *katım* (aralık) şeklindedir (Karakurt'tan Kalaycı, 603. s.).

11. Hayvan adlarına göre ay adları ağızlarda *geyik* (ocak), *arkar* (şubat), *toygar* (mart), *kökek* (nisan), *koran* (mayıs), *buğu* (haziran), *kulca* (temmuz), *teke* (ağustos), *oğna* (eylül), *sığın* (ekim), *koçkar* (kasım), *elik* (aralık) şeklindedir (Karakurt'tan Kalaycı, 603. s.).

12. *ilk*, *orta* ve *son/ahır* sözcükleri *güz* sözcüğüne eklenerek sıfat tamlaması yapısında *ilk güz* (eylül), *orta güz* (ekim), *son/ahır güz* (kasım) adlandırmaları türetilmiştir.

13. Yapı yönünden ağızlarda kullanılan ay adları *gücük*, *istavrit*, *meşe*, *tekir yanar* gibi basit ad ve *bire*, *böğrüm*, *delice*, *esmek*, *yağarak* gibi türemiş adlardan oluşmuştur.

14. Kelime grupları yönünden ağızlardaki ay adları genellikle *aşure ayı*, *biçim ayı*, *çiçek ayı*, *ekim ayı*, *kiraz ayı* gibi belirtisiz ad tamlaması ve *açar ay*, *büyük ay*, *donar ay*, *ilk güz*, *orta temus* gibi sıfat tamlaması yapısındadır.

KAYNAKLAR

- AKCA, Hakan (2012) *Ankara İli Ağızları*, TKAE Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman (2013) *Türk Halkbilimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
- AYDIN, Erhan (2002) *Türk Dilinde Zaman Adları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Eski Türk Dili) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Canpolat, Ankara.
- AYDIN, Mehmet (2002) *Aybastı Ağzı*, TDK Yayınları, Ankara.
- BURAN, Ahmet, Nadir İlhan (2008) *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1946) *Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1994) *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzemeler I*, TDK Yayınları, Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995) *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yayınları, Ankara.
- COŞKUN, Osman (2013) *Doğu Karadeniz Yer Adlarının Kökeni ve Söz Varlığı (Artvin-Rize-Trabzon)*, Çatı Kitapları, İstanbul.
- ÇALIŞKAN, Habip (2008) *Ermenek Sözlüğü*, Karamaoğlu Mehmet Bey Dil ve Kültür Derneği, Ankara.
- ÇEBİ, Sıtkı (2006) *Ordu Ağzı Derlemeleri*, Ordu İlk Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ordu.
- DEMİR, Necati (2001) *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati, Özkan Aydoğdu (2009), *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*, Giresun Valiliği Yayınları 15, Giresun.

- DEMİR, Necati (2012) “Trabzon ve Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Journal of World of Turks, Vol. 4, No. 1. s.5-21.
- DEMİRCİ, Muhsin (2008) *Kültürümüzde İskevsür Ağzı*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ (2009) TDK Yayınları, C.I-VI, Ankara.
- DÜZGÜN, Ülkü Kara (2017) “Giresun’da Halk Takvimi” *Takvim Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Burcu Yanıklar, Kitabevi, İstanbul, s.115-144.
- ERGİNER, Gürbüz (1984) *Uşak Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki (2004) *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995) *Erzurum İli Ağızları*, C.III, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (1988) *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, A-N, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, O-Z, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLER, Zülfü (1992) *Harput Ağzı*, Elazığ Belediyesi Yayınları, Elazığ.
- KABAK, Turgay (2017) “Trabzon ve Rize’de Halk Takvimi”, *Takvim Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Burcu Yanıklar, Kitabevi, İstanbul, s.93-114.
- KALAYCI, Ünal (2013) “Tarih Boyunca Türklerin Kullandıkları Ay Adları ve Türk Dünyası Ortak Ay Adları Önerisi”, *Yeni Türkiye*, Türkçe Özel Sayısı, S.55, Ankara.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1989) *Seyf-i Sarayî, Gülistan Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara.
- KOCA, S. Z., BANKOVA, İ.D. (2017) *Gagauzça-Rusça Üürenmāk Tematika Sözlüğü*, Komrat.
- KÜÇÜK, Salim, ATEŞ, Mümin (2017) *Ordu Ağzı Söz Varlığı*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜK, Salim (2018) *Tanıkları İle Türkçede Zaman Kavramı ve Söz Varlığı*, Gece Kitaplığı, Ankara.
- SEZGİN, Bahattin (2015) *Trabzon Sürmene-Araklı-Köprübaşı Yerel Ağızlar Derleme Sözlüğü*, Cinius Yayınları, İstanbul.
- ŞEMSETTİN SÂMÎ (2010) *Kamus-ı Türkî*, hzl. Paşa Yavuzarslan, TDK Yayınları, Ankara.
- TIETZE, Andreas (2002) *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, C.I, A-E, İstanbul-Wien.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2011) TDK Yayınları, Ankara.
- ÜNLÜ, Suat (2012) *Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya.
- ÜNLÜ, Suat (2013) *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya.
- YILDIRMIŞ, Fatma (2017) “Akçaabat’ta (Trabzon) Halk Takvimi”, *Takvim Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Burcu Yanıklar, Kitabevi, İstanbul, s.163-178.
- ZEYREK, Yunus (2004) *Posof’un Çizgileri*, Kozan Ofset, Ankara.